

SCIENCE
PROBLEMS.UZ

ISSN 2181-1342

Actual problems of social and humanitarian sciences
Актуальные проблемы социальных и гуманитарных наук

Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari

6-son (5-jild)

2025

SCIENCEPROBLEMS.UZ

**IJTIMOIIY-GUMANITAR FANLARNING
DOLZARB MUAMMOLARI**

№ 6 (5) – 2025

**АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО-
ГУМАНИТАРНЫХ НАУК**

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

TOSHKENT-2025

BOSH MUHARRIR:

Isanova Feruza Tulqinovna

TAHRIR HAY'ATI:

07.00.00- TARIX FANLARI:

Yuldashev Anvar Ergashevich – tarix fanlari doktori, siyosiy fanlar nomzodi, professor, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat siyosati va boshqaruvi akademiyasi;

Mavlanov Uktam Maxmasabirovich – tarix fanlari doktori, professor, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat siyosati va boshqaruvi akademiyasi;

Xazratkulov Abror – tarix fanlari doktori, dotsent, O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti.

Tursunov Ravshan Normuratovich – tarix fanlari doktori, O'zbekiston Milliy Universiteti;

Xolikulov Axmadjon Boymahmatovich – tarix fanlari doktori, O'zbekiston Milliy Universiteti;

Gabrielyan Sofya Ivanovna – tarix fanlari doktori, dotsent, O'zbekiston Milliy Universiteti.

Saidov Sarvar Atabullo o'g'li – katta ilmiy xodim, Imom Termiziy xalqaro ilmiy-tadqiqot markazi, ilmiy tadqiqotlar bo'limi.

08.00.00- IQTISODIYOT FANLARI:

Karlibayeva Raya Xojabayevna – iqtisodiyot fanlari doktori, professor, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Nasirxodjayeva Dilafruz Sabitxanovna – iqtisodiyot fanlari doktori, professor, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Ostonokulov Azamat Abdukarimovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor, Toshkent moliya instituti;

Arabov Nurali Uralovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor, Samarqand davlat universiteti;

Xudoyqulov Sadirdin Karimovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Azizov Sherzod O'ktamovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent, O'zbekiston Respublikasi Bojxona instituti;

Xojayev Azizxon Saidaloxonovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent, Farg'ona politexnika instituti

Xolov Aktam Xatamovich – iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat siyosati va boshqaruvi akademiyasi;

Shadiyeva Dildora Xamidovna – iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent v.b, Toshkent moliya instituti;

Shakarov Qulmat Ashirovich – iqtisodiyot fanlari

nomzodi, dotsent, Toshkent axborot texnologiyalari universiteti

09.00.00- FALSAFA FANLARI:

Hakimov Nazar Hakimovich – falsafa fanlari doktori, professor, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Yaxshilikov Jo'raboy – falsafa fanlari doktori, professor, Samarqand davlat universiteti;

G'aybullayev Otabek Muhammadiyevich – falsafa fanlari doktori, professor, Samarqand davlat chet tillar instituti;

Saidova Kamola Uskanbayevna – falsafa fanlari doktori, "Tashkent International University of Education" xalqaro universiteti;

Hoshimxonov Mo'min – falsafa fanlari doktori, dotsent, Jizzax pedagogika instituti;

O'roqova Oysuluv Jamoliddinovna – falsafa fanlari doktori, dotsent, Andijon davlat tibbiyot instituti, Ijtimoiy-gumanitar fanlar kafedrasini mudiri;

Nosirxodjayeva Gulnora Abdukaxxarovna – falsafa fanlari nomzodi, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Turdiyev Bexruz Sobirovich – falsafa fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent, Buxoro davlat universiteti.

10.00.00- FILOLOGIYA FANLARI:

Axmedov Oybek Saporbayevich – filologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti;

Ko'chimov Shuxrat Norqizilovich – filologiya fanlari doktori, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Hasanov Shavkat Ahadovich – filologiya fanlari doktori, professor, Samarqand davlat universiteti;

Baxronova Dilrabo Keldiyorovna – filologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti;

Mirsanov G'aybullo Qulmurodovich – filologiya fanlari doktori, professor, Samarqand davlat chet tillar instituti;

Salaxutdinova Musharraf Isamutdinovna – filologiya fanlari nomzodi, dotsent, Samarqand davlat universiteti;

Kuchkarov Raxman Urmanovich – filologiya fanlari nomzodi, dotsent v/b, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Yunusov Mansur Abdullayevich – filologiya fanlari nomzodi, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat siyosati va boshqaruvi akademiyasi;

Saidov Ulugbek Aripovich – filologiya fanlari nomzodi, dotsent, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat siyosati va boshqaruvi akademiyasi.

12.00.00- YURIDIK FANLAR:

Axmedshayeva Mavlyuda Axatovna – yuridik fanlar doktori, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Muxitdinova Firyuza Abdurashidovna – yuridik fanlar doktori, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Esanova Zamira Normurotovna – yuridik fanlar doktori, professor, O'zbekiston Respublikasida xizmat ko'rsatgan yurist, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Hamroqulov Bahodir Mamasharifovich – yuridik fanlar doktori, professor v.b., Jahon iqtisodiyoti va diplomatiya universiteti;

Zulfiqorov Sherzod Xurramovich – yuridik fanlar doktori, professor, O'zbekiston Respublikasi Jamoat xavfsizligi universiteti;

Xayitov Xushvaqt Saparbayevich – yuridik fanlar doktori, professor, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat siyosati va boshqaruvi akademiyasi;

Asadov Shavkat G'aybullayevich – yuridik fanlar doktori, dotsent, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat siyosati va boshqaruvi akademiyasi;

Ergashev Ikrom Abdurasulovich – yuridik fanlari doktori, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Utemuratov Maxmut Ajimuratovich – yuridik fanlar nomzodi, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Saydullayev Shaxzod Alixanovich – yuridik fanlar nomzodi, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Hakimov Komil Baxtiyarovich – yuridik fanlar doktori, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Yusupov Sardorbek Baxodirovich – yuridik fanlar doktori, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Amirov Zafar Aktamovich – yuridik fanlar doktori (PhD), O'zbekiston Respublikasi Sudyalari oliy

kengashi huzuridagi Sudyalari oliy maktabi;

Jo'rayev Sherzod Yuldashevich – yuridik fanlar nomzodi, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Babadjanov Atabek Davronbekovich – yuridik fanlar nomzodi, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Normatov Bekzod Akrom o'g'li — yuridik fanlar bo'yicha falsafa doktori, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Rahmatov Elyor Jumaboyevich — yuridik fanlar nomzodi, Toshkent davlat yuridik universiteti;

13.00.00- PEDAGOGIKA FANLARI:

Xashimova Dildarxon Urinboyevna – pedagogika fanlari doktori, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Ibragimova Gulnora Xavazmatovna – pedagogika fanlari doktori, professor, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Zakirova Feruza Maxmudovna – pedagogika fanlari doktori, Toshkent axborot texnologiyalari universiteti huzuridagi pedagogik kadrlarni qayta tayyorlash va ularning malakasini oshirish tarmoq markazi;

Kayumova Nasiba Ashurovna – pedagogika fanlari doktori, professor, Qarshi davlat universiteti;

Taylanova Shoxida Zayniyevna – pedagogika fanlari doktori, dotsent;

Jumaniyozova Muhayyo Tojiyevna – pedagogika fanlari doktori, dotsent, O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti;

Ibraximov Sanjar Urunbayevich – pedagogika fanlari doktori, Iqtisodiyot va pedagogika universiteti;

Javliyeva Shaxnoza Baxodirovna – pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), Samarqand davlat universiteti;

Bobomurotova Latofat Elmurodovna — pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), Samarqand davlat universiteti.

19.00.00- PSIXOLOGIYA FANLARI:

Karimova Vasila Mamanosirovna – psixologiya fanlari doktori, professor, Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti;

Hayitov Oybek Eshboyevich – Jismoniy tarbiya va sport bo'yicha mutaxassislarni qayta tayyorlash va malakasini oshirish instituti, psixologiya fanlari doktori, professor

Umarova Navbahor Shokirovna– psixologiya fanlari doktori, dotsent, Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti, Amaliy psixologiyasi kafedrasini mudiri;

Atabayeva Nargis Batirovna – psixologiya fanlari doktori, dotsent, Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti;

Shamshetova Anjim Karamaddinovna – psixologiya fanlari doktori, dotsent, O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti;

Qodirov Obid Safarovich – psixologiya fanlari doktori (PhD), Samarkand viloyat IIB Tibbiyot bo'limi psixologik xizmat boshlig'i.

22.00.00- SOTSILOGIYA FANLARI:

Latipova Nodira Muxtarjanovna – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston milliy universiteti kafedra mudiri;

Seitov Azamat Po'latovich – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston milliy universiteti;

Sodiqova Shohida Marxaboyevna – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston xalqaro islom akademiyasi.

23.00.00- SIYOSIY FANLAR

Nazarov Nasriddin Ataqulovich –siyosiy fanlar doktori, falsafa fanlari doktori, professor, Toshkent arxitektura qurilish instituti;

Bo'tayev Usmonjon Xayrullayevich –siyosiy fanlar doktori, dotsent, O'zbekiston milliy universiteti kafedra mudiri.

OAK Ro'yxati

Mazkur jurnal Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi Rayosatining 2022-yil 30-noyabrdagi 327/5-son qarori bilan tarix, iqtisodiyot, falsafa, filologiya, yuridik va pedagogika fanlari bo'yicha ilmiy darajalar yuzasidan dissertatsiyalar asosiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan ilmiy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan.

“Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari” elektron jurnali 2020-yil 6-avgust kuni 1368-sonli guvohnoma bilan davlat ro'yxatiga olingan.

Muassis: “SCIENCEPROBLEMS TEAM”
mas'uliyati cheklangan jamiyati

Tahririyat manzili:

100070. Toshkent shahri, Yakkasaroy tumani, Kichik Beshyog'och ko'chasi, 70/10-uy. Elektron manzil:

scienceproblems.uz@gmail.com

Bog'lanish uchun telefon:

(99) 602-09-84 (telegram).

MUNDARIJA

07.00.00 – TARIX FANLARI

Umarov Sardor Yakubovich

QAYTA BIRLASHGAN GERMANIYA IQTISODIYOTI RIVOJLANISHINING
ASOSIY JIHATLARI 12-16

Atamuratova Dilafroz Rashidovna

XORAZM XALQ SOVET RESPUBLIKASINING ILK MATBUOTI: “INQILOB QUYOSHI” 17-20

Mansurov Ulug‘Bek

XX ASRNING 20-50-YILLARIDA NAMANGAN SHAHRIDA SOG‘LIQNI
SAQLASH TIZIMIDAGI MUAMMOLAR 21-24

Umid Bekmuhammad, Sayyora Samandarova

XORAZMDAGI JADID MAKTABLARIGA OID TA‘LIM
TASHKILOTLARI VA JAMIYATLARI 25-31

Norov Shuhrat, Turatosheva Sadoqat

O‘ZBEKISTON YOSHLAR SIYOSATINING IJTIMOIIY, MADANIY VA TA‘LIMIIY
SOHALARDAGI FALSAFIY ASOSLARI VA UNING MA‘NAVIY YETUK YOSHLARNI
SHAKLLANTIRISHDAGI ROLI 32-38

Sultanov Samandar Mahmud o‘g‘li

QUYI AMUDARYO VA BUXORO-QORAKO‘L HUDUDI MANZILGOHLARINING
MODDIY ASHYOLARDA AKS ETISHI 39-42

Quranboyeva Sevinchoy

SOVET HOKIMIYATI DAVRIDA XORAZM VILOYATI AHOLISINING UY-JOY
QURILISHIDA IJTIMOIIY HAYOTNING AKS ETISHI (1945-1985-YILLAR MISOLIDA) 43-46

Mamajanov Azizbek

SOVET HUKUMATI AGRAR SIYOSATINING O‘ZBEKISTON SSR IRRIGATSIYA
TIZIMIGA TA‘SIRI (1950-1990-YILLAR)..... 47-52

Baxritdinov Jasurbek

AKADEMIK ABDULAHAD MUHAMMADJONOVNING O‘ZBEKISTONDA TARIX VA
ARXELOGIYA FANLARI RIVOJIGA QO‘SHGAN HISSASI 53-57

Aliqulov Ramazon

TOSHKENT VA FARG‘ONA VODIYSIDAGI DEHQON, CHORVADOR VA HUNARMAND
AHOLINING MADANIY, IJTIMOIIY, SIYOSIIY, IQTISODIIY ALOQALARNING
O‘ZBEK XALQINING ETNOGENEZIDAGI O‘RNI (QANG‘LI QABILASI MISOLIDA) 58-66

Abduraxmonov Adxamjon Soxodilla o‘g‘li

1946–1990-YILLARDA QO‘QON SANOATINING TRANSFORMATSIYASI 67-74

Tashqo‘lova Dilnoza Turaboy qizi

YANGI O‘ZBEKISTON VA XITOIY XALQ RESPUBLIKALARI IQTISODIIY
HAMKORLIGIDA “BIR MAKON-BIR YO‘L” TASHABBUSINING AHAMIYATI 75-78

Jabborov Qaxramon Jaxongir o‘g‘li

JULIYA KOHENNING XVIII-XX ASRLARDA SEFARD YAHUDIYLARINING IJTIMOIIY
HOLATIGA OID TADQIQOTLARI TAHLILI 79-83

<i>Dilfuza Muxammadinova Nasretdinova</i> TA'LIMNING TARAQQIYOT YO'LI	84-89
--	-------

08.00.00 – IQTISODIYOT FANLARI

<i>Ollanazarov Bekmurod</i> INNOVATSION YONDASHUV ASOSIDA TURISTIK XIZMATLAR SOHASIDA INVESTITSION FAOLLIKNI BOSHQARISH: NAZARIYA, AMALIYOT VA XORIJIY TAJRIBA	90-100
<i>Umronov Eldorbek Sodirovich</i> O'ZBEKISTONDA EKOTURIZMNI RIVOJLANTIRISHNING ASOSIY YO'NALISHLARI VA ISTIQBOLLARI	101-107
<i>Tangirkulov Bekzod</i> TIJORAT BANKLARI MOLIVAVIY RESURLARINI BOSHQARISHNI TAKOMILLASHTIRISH	108-115
<i>Aymatov Sirojiddin To'raqul o'g'li</i> TRANSPORT TIZIMINING RAQOBATBARDOSHLIGINI BAHOLASH KO'RSATKICHLARI TIZIMI	116-125
<i>Ergashev Uyg'un Jabborovich</i> KAMERAL SOLIQ TEKSHIRUVI UCHUN ELEKTRON MANBASINING SHAKLLANISHI, SOLIQ TIZIMIDAGI QO'LLANILAYOTGAN DASTURIY MAHSULOTLARNING AHAMIYATI	126-131

09.00.00 – FALSAFA FANLARI

<i>Nosirxo'jayeva Gulnora</i> AXBOROT VA "OMMAVIY MADANIYAT" XURUJINING DOLZARB MUAMMOLARI	132-136
<i>Panjiyev Suhrob</i> HAQIQATNING KOGERENTLIK XUSUSIYATLARINING YANGILANISHI	137-143
<i>Gadoeva Lobar</i> IJTIMOIY-FALSAFIY TADQIQOTLAR OBYEKTI SIFATIDA SOG'LOM TURMUSH TARZI .	144-148
<i>Djurayeva Nigora</i> SYSTEMIC ANALYSIS OF THE FORMATION OF COGNITIVE ASPECTS OF CONSCIOUSNESS OF THE PEOPLES OF CENTRAL ASIA	149-158
<i>Юлдашев Фаррух Абдурахманович</i> ПОНЯТИЕ ЭКЗИСТЕНЦИАЛИЗМА И ЕГО СТЕПЕНИ ИССЛЕДОВАНИЯ	159-167
<i>Mengliqulov Umid Mamadiyevich</i> MILLIY IDENTIFIKATSIYA MASALASINING TARIXIY-DINAMIK VA ZAMONAVIY KONTEKSTDA TAHLILI	168-173
<i>To'xtarov Ismatulla Murodovich, Ergashev Ulug'bek Adxamovich</i> MAG'RIBNI MAFTUN AYLAGAN MUTAFAKKIR	174-178
<i>Toirov Ilhom</i> IJTIMOIY-MADANIY TARAQQIYOT: SIVILIZATSION ASOSLAR VA YO'NALISHLAR	179-183
<i>Farxodjonova Nodira, Ergashev Ibodulla</i> GLOBALASHUV SHAROITIDA MILLIY O'ZLIKNI SAQLASH VA JAMIYAT BARQARORLIGI: JADIDLAR MEROSIGA IJTIMOIY-FALSAFIY NAZAR	184-188

<i>Ergashev Ozodbek Baxodurovich</i> YUNON MANTIQ ILMINING ARAB TILIGA TARJIMA QILINISHI VA ISLOM FALSAFASIGA KIRIB KELISHI	189-194
<i>Fayziyev Xurshid</i> VOLTER VA BAG'RIKENGLIK GENEZISI	195-199
<i>Sattorova Shalola</i> MIRZO ABDULQODIR BEDILNING ASOSIY FALSAFIY G'OYALARI	200-203
<i>Taylyakova Feruzaxon Sultanovna</i> TADBIRKOR VAZIFALARI VA SHAXSIY SIFATLARI	204-207
<i>Sadullayev Sardor Saydiganiyevich</i> INSON VA SAN'ATNING ARTUR SHOPENGAUER TA'LIMOTIDA ESTETIK TAFAKKUR PRIZMASIDA TAHLILI	208-215
<i>Vaxobova Dilfuza Roziqovna</i> ABU ABDULLOH RUDAKIY ADABIY-FALSAFIY MEROSINI O'RGANISHGA SINERGETIK USULDA YONDASHUV	216-219
<i>Yuldashxodjaev Haydar Hashimxanovich</i> MUSOXONXOJA DAHBIDIY ASARLARIDA USTOZNING SHOGIRDNI TANLASH VA UNI TARBIYALASHDAGI FALSAFIY G'OYALARI	220-224
<i>Umurzaqov Axmadjon Maxamadovich</i> INSON E'TIQODIDAGI O'ZGARISHLARNING METODOLOGIK ASOSLARI	225-231
<i>Teshayeva Gulchehra Murodovna</i> YANGI O'ZBEKISTONDA SHAXSNING RAQAMLI JAMIYATGA TRANSFORMATSIYALASHUVI	232-237
<i>Yusupova Ranaxon</i> IJTIMOIY MUHIT TEXNOGEN SIVILIZATSIYA VA AHLOQ MASALALARI	238-241
<i>Sharipov Abdukhakimjon Ziyotdinovich</i> SHARQ VA G'ARB TAFAKKURIDA FAROVON HAYOT TUSHUNCHASINING FALSAFIY TAHLILI	242-246
<i>Sultonova Shaxnoza</i> MUNAVVAR QORI MA'RIFIY-AXLOQIY QARASHLARINING FALSAFIY AHAMIYATI	247-251
<i>Dusmanov Sherzod Abduvaliyevich</i> JINOYATCHILIK – YOSHLAR AXLOQIY-MA'NAVIY BUZILISHLARINING MANBAI VA HOSILASI SIFATIDA	252-256
<i>Rajabboy Hasanov</i> FAROVON HAYOT MEZONI VA UNING JAMIYAT TARAQQIYOTIGA TA'SIRINING IJTIMOIY-FALSAFIY ASOSLARI	257-261
10.00.00 – FILOLOGIYA FANLARI	
<i>Boynazarov Zokir</i> TARIXIY YOZMA MANBALARDA SOMATIZMLAR VA INSON MANZARASI	262-274
<i>Yeshboyeva Matluba</i> MUHAMMAD YUSUF SHE'RLARI TARJIMALARIDA IBORALARNING BERILISHI ("KO'HNA QUDUQ" DOSTONI MISOLIDA)	275-279

<i>Azizaxon Rasulova</i> SINTAKTIK MAYDON KONSEPSIYASI VA UNING LINGVISTIK TALQINI	280-284
<i>Mamadkulova Kamila Abdukhaliqovna</i> THE IMAGE OF A LITERARY HERO OF THE "LOST GENERATION" IN THE WORK OF E.M. REMARQUE	285-290
<i>Naimova Parvina Rustamovna</i> ITALYAN VA O'ZBEK MULOQOT MATNI JARAYONIDA MULOQOTNING O'RNI VA AHAMIYATI. ITALYAN TILI VA O'ZBEK TILI VERBAL MULOQOT MATNIDA O'XSHASH VA FARQLI JIHATLARI	291-296
<i>Жабборовва Муслима Тохировна</i> ПРИМЕНЕНИЕ ТЕХНОЛОГИЙ ДЛЯ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ КОММУНИКАТИВНЫХ УНИВЕРСАЛЬНЫХ УЧЕБНЫХ ДЕЙСТВИЙ НА УРОКАХ РУССКОГО ЯЗЫКА В НАЧАЛЬНЫХ КЛАССАХ	297-301
<i>Xudoyberdiyeva Oyjamol, Jo'rayeva Komila</i> INGLIZ VA O'ZBEK TILLARIDA QADRIYATLAR IFODASI VA ULARNING TARJIMA MUAMMOLARI	302-306
<i>Ostonova Ramziya</i> LEXIC-SEMANTIC FIELD OF CONSTRUCTION TERMINOLOGY	307-311
<i>Qarshiyeva Tamara, Nabiyeva Sharifa, Samadova Charos va G'aniyeva Inobat</i> AMERIKA VA O'ZBEK ADABIYOTI MISOLIDA «UYG'ONISH VA MILLIY O'ZLIKNI ANGLASH» TAMOIYILLARINING QIYOSIY TAHLILI	312-316
<i>Sumbul Muxammedova</i> XORAZM DOSTONLARIDAGI AYRIM HIKMATLI JUMLALARNING SODDA GAP TAHLILI BO'YICHA IZOHI	317-322
<i>Abduqodirova Zebo Qodirovna</i> XXI ASR TILSHUNOSLIGIDA YANGI YO'NALISH SIFATIDA EKOLINGVISTIKA	323-331
<i>Murtozayeva Zarina Muxtor qizi</i> BADIY ADABIYOTLARDA KONSEPT VA KONSEPTASFERA FAOLLASHUVINING NAZARIY ASOSLARI	332-335
<i>Abiyatova Muslima Maratovna, Abdirasulov Bahodir</i> AUDIOVISUAL TRANSLATION: SUBTITLING AND DUBBING CHALLENGES	336-343
<i>Kayimova Mohinur Salokhiddin kizi, Bakiyev Faxriddin</i> COMPLEXITY OF CULTURE-SPECIFIC UNITS AND SEMANTIC AMBIGUITIES IN TRANSLATION	344-350
<i>Rasulova Nigora Kurbonovna</i> MASHRAB IJODIDA MULAMMA' ASARLAR TADQIQI	351-356

12.00.00 – YURIDIK FANLAR

<i>Djumaniyozova Dilfuza, Matnazarova Muhayyo</i> IJTIMOIY XAVF GURUHIGA KIRUVCHI YOSHLAR MUAMMOLARINI HAL QILISHDA YURIDIK KLINIKANING AHAMIYATI	357-362
<i>Mirzaraximov Baxtiyor, Shokirov Boburjon</i> KIBERHUJUMLAR NATIJASIDA SHAXSIY VA DAVLAT SIRLARIGA XAVF SOLISH	363-367

<i>Baymurotov G'ayrat Panjiyevich</i> O'ZBEKISTON RESPUBLIKASIDA QONUNCHILIK TASHABBUSI HUQUQINI AMALGA OSHIRISHNING HUQUQIY ASOSLARI	368-376
<i>Esanova Shaxnoza</i> JINOYATGA TAYYORGARLIK KO'RISH VA SUIQASD QILGANLIK UCHUN JAVOBGARLIKKA OID RIVOJLANGAN DAVLATLAR TAJRIBASI	377-383
<i>Abduvaliyev Murodillo</i> O'ZBEKISTON RESPUBLIKASIDA QONUN BO'YICHA MEROS HUQUQINI TARTIBGA SOLISHNING XUSUSIYATLARI	384-388
<i>Koryog'diyev Bobur Umidjon o'g'li</i> TASVIRGA BO'LGAN HUQUQ: ANGLIYA VA NYU-YORK QONUNCHILIGI QIYOSIY TAHLILI	389-395
<i>Ismaylov Raxat</i> HUQUQNI SHARHLASH JARAYONINING ILMIY-NAZARIY TAHLILI	396-402
<i>Nabiyev Muhridin</i> INSON HUQUQLARI BO'YICHA MILLIY INSTITUTLAR FAOLIYATINING HUQUQIY ASOSLARI	403-406
<i>Kabulov Xojabay, Dauletbaeva Aynur</i> SHAXS SHA'NI VA QADR-QIMMATINING HUQUQIY HIMOYASI VA UNI BUZGANLIK UCHUN HUQUQIY JAVOBGARLIK ASOSLARI	407-412
<i>Utebaev Salamat, Kalbaeva Eldora</i> VOYAGA YETMAGAN YOKI MEHNATGA LAYOQATSIZ SHAXSLAR MODDIY TA'MINOTINING HUQUQIY ASOSLARI VA UNI BUZGANLIK UCHUN JAVOBGARLIK	413-418
<i>Begatov Jasurbek Numonjanovich</i> MEHNATGA OID MUNOSABATLARDI KAMSITISH UCHUN HUQUQIY JAVOBGARLIK MASALALARI	419-432
<i>Komilov Avazbek Bokijonovich</i> QONUN BUZILISHI, UNING KELIB CHIQISH SABABLARI VA BUNGA IMKONIYAT YARATIB BERAYOTGAN SHART-SHAROITLARNI BARTARAF ETISH TO'G'RISIDAGI PROKUROR TAQDIMNOMASINING MAZMUNI VA UNGA QO'YILGAN TALABLAR	433-441
13.00.00 – PEDAGOGIKA FANLARI	
<i>Gayupova Saodat Xamidovna</i> INDIVIDUAL YONDASHUV ASOSIDA ZAMONAVIY TALABA SHAXSINI SHAKLLANTIRISH MASALALARI	442-446
<i>Akimova Jumaxan, Isakova Malika</i> FIZIKA VA ASTRONOMIYANI O'QITISHDA STEAM TA'LIM TIZIMINING AHAMIYATI ...	447-452
<i>Абдуллаева Мавжуда Эргашевна</i> СОЦИАЛЬНО-ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ ПОДХОДЫ В ПРОФИЛАКТИКЕ РАСПРОСТРАНЕННЫХ ДЕТСКИХ ЗАБОЛЕВАНИЙ: МЕТОДИКА ПРИМЕНЕНИЯ ПРОГНОСТИЧЕСКИХ КАРТ	453-460
<i>Mirkasimova Zilola Alisherovna</i> MULTIMEDIA – MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARDA BILINGVAL KOMPETENSIYANI SHAKLLANTIRISHNING SAMARALI VOSITASI SIFATIDA	461-464

<i>Xidirova Durдона Muxtorovna</i> SINERGETIK TA'LIM VA O'QUVCHI-QIZLARNI IJTIMOIIY-MADANIY MUNOSABATLARGA TAYYORLASHNING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI	465-469
<i>Yazdonov Ulug'bek, Rashidova Madina</i> YOSHLARDA KASBIY BILIM VA KO'NIKMANI SHAKLLANTIRISHGA QARATILGAN ZAMONAVIIY KONSEPSIYALARDA ILGARI SURILAYOTGAN TA'LIMOTLAR	470-479
<i>Elmuratova Zamira</i> INTERACTIVE METHOD IN TEACHING ENGLISH	480-484
<i>Karimova Nilufar Ummatqul qizi</i> SOFT SKILLS IN FOREIGN LANGUAGE CLASSES: BASES OF IMPROVEMENT OF STUDENTS' INTERPERSONAL AND COGNITIVE SKILLS	485-490
<i>Adilov Shodiyor</i> MUHANDISLIK GRAFIKASI VA DIZAYN FANLARINI INTEGRATSIYALASHDA "G'OYALARNING LOYIHALA" USULI	491-496
<i>Давыдова Руфина Артуровна</i> ПОНЯТИЕ «ДУХОВНЫЙ ГУМАНИЗМ» КАК ОСНОВОПОЛАГАЮЩЕЕ КАЧЕСТВО ГУМАННОГО ПЕДАГОГА	497-500
<i>Abdurazzaxov Abdurasul</i> SPORT-SOQ'LOMLASHTIRISH TURIZMI ASOSIDA TALABALARNING JISMONIY SIFATLARINI RIVOJLANTIRISH METODIKASI	501-506
<i>Ergashev Tolif</i> O'QUVCHILARNING KARTOGRAFIK BILIMLARINI RIVOJLANTIRISHDA MATEMATIKA VA GEOGRAFIYA FANLARI INTEGRATSIYASINI TA'MINLASH	507-515
<i>Gaziev Baxromjon</i> CHAVANDOZLARNING JISMONIY VA TEXNIK-TAKTIK HARAKATLARINI RIVOJLANTIRISH MASALALARI	516-523
<i>Madaminova Mavjuda Erkinovna</i> TALABALARNING TEXNIK IJODKORLIGINI RIVOJLANTIRISHNING NAZARIY ASOSLARI	524-529
<i>Kamalova Dilnavoz, Sattorova Aziza</i> FIZIKAVIIY MAYATNIK ORQALI OG'IRLIK KUCHI TEZLANISHINI ANIQLASHDA TALABALARNING KASBIY KOMPETENTLIGINI RIVOJLANTIRISH METODIKASI	530-535
<i>Sobirova Saida Otabekovna</i> KASBGA YO'NALTIRISHNING ZAMONAVIIY MODELLARI	536-542
<i>Haqberdiyev Baxtiyor, Sotiboldiyev Amiriddin, Abdumutalibov Oyatillo</i> MUHANDISLIK GRAFIKASI VA TASVIRIIY SAN'AT, ARHITEKTURA VA DIZAYN (TEXNIK VA SAN'AT) FANLARINI O'ZARO INTEGRATSIYALASH	543-546

Received: 16 May 2025
Accepted: 1 June 2025
Published: 15 June 2025

Article / Original Paper

THE ROLE OF CULTURAL, SOCIAL, POLITICAL, AND ECONOMIC RELATIONS OF THE FARMING, PASTORALIST, AND ARTISAN POPULATION OF THE TASHKENT AND FERGHANA VALLEYS IN THE ETHNOGENESIS OF THE UZBEK PEOPLE (A CASE STUDY OF THE QANG'LI TRIBE)

Aliqulov Ramazon Bahrom ogli

1st-year Master's student,

Methodology of Teaching Social and Humanitarian Sciences (History),

Gulistan State Pedagogical Institute

Abstract. This article explores the cultural, economic, and political interactions among farming, pastoralist, and artisan communities living in the Tashkent and Fergana Valleys and their role in the ethnogenesis of the Uzbek people. Special attention is given to the historical role of the ancient Qangli tribe. The research is based on academic sources, and new scientific conclusions are drawn by relying on the views of prominent scholars such as Asqarov, Yakubovskiy, Bernshtam, Masson, Sattorov, Sharipov, and Bartold.

Keywords: ethnogenesis, farming, pastoralism, craftsmanship, Qangli tribe, Tashkent, Fergana, cultural exchange.

TOSHKENT VA FARG'ONA VODIYSIDAGI DEHQON, CHORVADOR VA HUNARMAND AHOLINING MADANIY, IJTIMOY, SIYOSIY, IQTISODIY ALOQALARNING O'ZBEK XALQINING ETNOGENEZIDAGI O'RNI (QANG'LI QABILASI MISOLIDA)

Aliqulov Ramazon Bahrom o'g'li

Guliston davlat pedagogika instituti,

Ijtimoiy – gumanitar fanlar o'qitish metodikasi (Tarix) yo'nalishi 1-kurs magistranti

E-mail: aliqulovramazon25@gmail.com

Annotatsiya. Mazkur maqolada Toshkent va Farg'ona vodiysida yashagan dehqon, chorvador va hunarmand aholi qatlamlarining o'zaro madaniy, iqtisodiy va siyosiy aloqalari, ularning o'zbek xalqining etnogenezidagi o'rni, ayniqsa qadimiy Qang'li qabilasining tarixiy roli ilmiy manbalar asosida yoritilgan. Bunda quyidagi akademik va professorlar Asqarov, Yakubovskiy, Bernshtam, Masson, Sattorov, Sharipov va Bartoldning qarashlariga tayangan holda yangicha ilmiy xulosa berilgan.

Kalit so'zlar: etnogenez, dehqon, chorvador, hunarmand, Qang'li qabilasi, Toshkent, Farg'ona, madaniy aloqalar.

DOI: <https://doi.org/10.47390/SPR1342V5I6Y2025N10>

Kirish. Milliy o'zlik va tarixiy xotira masalasi mustaqillik yillarida O'zbekiston tarixshunosligining eng dolzarb yo'nalishlaridan biriga aylandi. Etnogenez, ya'ni xalqning kelib chiqish tarixi, uning shakllanishi va etnik tarkibiy qismlarini aniqlash nafaqat tarixiy ilm-fanning muhim vazifasidir, balki bu jarayon xalqning milliy g'ururini, o'zlikni anglashini mustahkamlashda ham beqiyos ahamiyat kasb etadi. Ayniqsa, o'zbek xalqining shakllanish jarayonini aniq tarixiy, madaniy, iqtisodiy va siyosiy mezonlar asosida o'rganish, bugungi taraqqiyot sari intilayotgan jamiyatimizda o'zligini anglash ehtiyojini taqozo etadi. Tarixiy

manbalar va arxeologik topilmalar asosida aniqlanishicha, O'zbekiston hududida miloddan avvalgi ming yilliklarda turli etnik guruhlar, qabila va urug'lar yashab, ular o'zaro ijtimoiy-iqtisodiy va madaniy aloqalarda bo'lgan. Xususan, Toshkent va Farg'ona vodiylari bu jarayonda alohida o'rin egallaydi. Geografik joylashuvi, iqlim sharoiti va tabiiy resurslarga boyligi bois, bu hududlar qadimdan dehqonchilik, chorvachilik va hunarmandchilik bilan shug'ullanuvchi aholining o'zaro aloqasi, aralashuvi hamda muayyan madaniy birlikka erishishida muhim omil bo'lgan. Mazkur maqolaning dolzarbligi shundaki, o'zbek xalqining etnogenezi faqat yirik davlatlar va harbiy-siyosiy jarayonlar doirasida emas, balki oddiy mehnatkash aholining – dehqonlar, chorvadorlar, hunarmandlarning ijtimoiy va madaniy faoliyati orqali ham o'rganish zarurati tug'ilmoqda. Shu nuqtai nazardan qaraganda, Qang'li kabi qadimiy qabilalarning Toshkent va Farg'ona vodiylaridagi faoliyati, ularning jamiyatdagi o'rni va boshqa etnik guruhlar bilan aloqalari bugungi kunda ilmiy jamoatchilik e'tiborida bo'lishi lozim. Tadqiqotchilar – V.V. Bartold, M.E. Masson, A.N. Bernshtam, V.A. Yakubovskiy, A. Asqarov, N.A. Sattorov va N. Sharipovlarning asarlarida bu hududlardagi madaniy qatlamlar, shaharlar va aholi turmushi haqida muhim ma'lumotlar berilgan bo'lsa-da, hozirga qadar Toshkent va Farg'ona vodiylarida yashagan aynan dehqon, chorvador va hunarmand qatlamlarning etnogenezi jarayonidagi roli to'laqonli yoritilmagan. Shu sababli bu jarayonlarni to'liq yoritib beraman. Ushbu maqolada Toshkent va Farg'ona vodiylarida yashagan dehqon, chorvador va hunarmand qatlamlarning o'zaro madaniy, iqtisodiy va siyosiy aloqalari, ularning o'zbek xalqining etnogenezidagi o'rni, ayniqsa Qang'li qabilasining misolida tahlil qilinadi. Maqola yangiligi shundaki, u mavjud manbalarni zamonaviy tarixiy yondashuvlar asosida qayta ko'rib chiqib, ushbu ijtimoiy qatlamlarning real tarixiy jarayonlardagi rolini ilmiy asosda ko'rsatishga urinadi.

Toshkent va Farg'ona vodiysi qadimdan o'zining tabiiy-geografik qulayliklari, suv resurslari va ekin yerlariga boyligi tufayli dehqonchilik, chorvachilik va hunarmandchilik bilan shug'ullanuvchi aholining doimiy yashash maskani bo'lib kelgan. Arxeologik va antropologik manbalar asosida ushbu hududlarda yashagan ijtimoiy qatlamlarning etnik shakllanish jarayonlaridagi o'rni keng qamrovda tahlil qilingan. Ushbu mintaqalarning qadimiy dehqonchilik madaniyatlari, jumladan Qovunchi madaniyati, dalillar asosida tasvirlab berilgan. Toshkent vohasidagi Qovunchi madaniy yodgorliklaridan topilgan arxeologik topilmalar aholi o'rtasida yerga egalik qilish shakllari, xo'jalik yuritish usullari, hunarmandchilik taraqqiyoti, savdo aloqalari va ijtimoiy differensiallashuv mavjud bo'lganini ko'rsatadi. Bu vohada mavjud bo'lgan dehqon xo'jaliklari asosan sun'iy sug'orishga asoslangan bo'lib, aholining harakatlanishi cheklangan, joylashuv barqaror bo'lgan. Bu esa ijtimoiy barqarorlikka, mahalliy etnik birliklarning shakllanishiga zamin yaratgan. Shuningdek, Toshkent vohasida qadimiy hunarmandchilik markazlarining mavjudligi ham hududiy integratsiya jarayonlarini jadallashtirgan. Metall ishlash, kulolchilik, to'quvchilik va yog'och o'ymakorligi kabi tarmoqlarning rivojlanishi, aholining o'zaro iqtisodiy aloqalari kuchayishiga sabab bo'lgan. Bu aloqalar natijasida mustahkam ijtimoiy-iqtisodiy tuzilma yuzaga kelgan. Aynan shu asosda Toshkent vohasi aholisi orasida umumiy til, umumiy xo'jalik mentaliteti va o'zaro madaniy aloqa shakllangan. [1; 75-85-b.]

Farg'ona vodiysi aholisi orasida o'zaro madaniy qatlamlashuv, ijtimoiy guruhlar o'rtasida xo'jalik turmush tarzining birlashuvi orqali yuzaga kelgan uyg'unlikka e'tibor qaratilgan. Farg'ona vodiysi tog' etaklarida yashovchi chorvador guruhlar vohaning markaziy

tekisliklarida yashagan dehqonlar bilan iqtisodiy, ayniqsa savdo orqali aloqada bo'lgan. Bu ikki qatlam o'rtasidagi doimiy aloqalar turmush madaniyatining o'zaro uyg'unlashuviga olib kelgan. Xususan, chorvadorlar tomonidan yetkazib berilgan mahsulotlar dehqonlar xo'jaligi uchun zarur bo'lgan, dehqonlarning qishloq xo'jaligi mahsulotlari esa yaylov aholisining hayotiy ehtiyojlarini qoplagan. Hunarmandlar bu tizimda vositachilik qilgan. Ular nafaqat ishlab chiqaruvchilar, balki madaniyat tashuvchilari sifatida faoliyat yuritganlar. Hunarmandchilik buyumlari orqali turli etnik guruhlar o'rtasida nafaqat iqtisodiy, balki estetik va madaniy ta'sirlar ham o'tgan. Bu esa umumiy madaniy kodning shakllanishiga olib kelgan. Arxeologik jihatdan o'rganilgan Andijon, Marg'ilon, Rishton, Namangan atrofidagi qadimiy yodgorliklar Farg'ona vodiysidagi dehqonlar va hunarmandlar o'rtasida mavjud bo'lgan taraqqiy etgan xo'jalik tizimlarini tasdiqlaydi. Aynan shu tizimlar orqali ijtimoiy qatlamlar o'zaro bog'langan, bu esa etnik integratsiyaga olib kelgan. Bu integratsiya esa o'zbek xalqining shakllanishi uchun asos bo'lgan. Qang'li qabilasi ushbu mintaqalarda uzoq vaqt yashab kelgan ko'chmanchi guruhlar bilan dehqonlar o'rtasida bog'lovchi bo'lgan. Ular doimiy harakatda bo'lgan chorvadorlar sifatida savdo, madaniy almashinuv, siyosiy hamkorliklarda faol ishtirok etgan. Bu guruhlar asosida yangi etnik birliklar shakllangan, ularning asosiy tayanchi esa barqaror dehqonchilik va hunarmandchilik markazlari bo'lgan.[2; 120-130-b.]

Umuman olganda, Asqarov asarlarida Toshkent va Farg'ona vodiysining qadimiy aholisi — dehqon, chorvador va hunarmand qatlamlarining birgalikdagi iqtisodiy va madaniy faoliyati asosida yuzaga kelgan barqaror etnik birlik o'zbek xalqining shakllanishidagi muhim tarixiy asos sifatida talqin etiladi.

Toshkent va Farg'ona vodiysida qadim zamonlardan beri dehqonchilik, chorvachilik va hunarmandchilik asosiy xo'jalik tarmoqlari bo'lib kelgan. Yakubovskiy asarida bu hududlarda yashagan aholining iqtisodiy faoliyati va ijtimoiy tuzilmasi o'zbek xalqining etnogenezida muhim ahamiyatga ega ekani ko'rsatilgan.

Miloddan avvalgi II–I asrlardan boshlab Toshkent vohasida dehqonchilik va hunarmandchilik faoliyatining rivojlanishi vohaning madaniy taraqqiyotiga kuchli ta'sir qilgan. Ushbu hududda barqaror ijtimoiy tizimning shakllanishi ijtimoiy qatlamlarning murakkablashuvi bilan bog'langan. Shu bilan birga, qishloq xo'jaligi va hunarmandchilik ijtimoiy madaniy aloqalarni mustahkamlashga xizmat qilgan.

Farg'ona vodiysida esa Ipak yo'li orqali olib borilgan savdo aloqalari, shuningdek, qishloq xo'jaligi va chorvachilik bilan shug'ullangan aholining birlashuvi etnik uyg'unlik va ijtimoiy integratsiyaga olib kelgan. Ushbu jarayonlar hududdagi turli qabilalar va etnik guruhlar o'rtasida genetik va madaniy aralashuvni rag'batlantirgan. Farg'ona vodiysining tog' etaklarida chorvachilik bilan shug'ullangan aholining voha markazidagi dehqonlar bilan iqtisodiy munosabatlari natijasida barqaror ijtimoiy tizim yuzaga kelgan. Ushbu tizim etnik birlashish va yangi etnik birliklarning shakllanishida muhim omil bo'lgan. Arxeologik manzillar, jumladan Kanka, Axsikent, Qovunchi kabi qadimiy yodgorliklarda topilgan ashyolar Toshkent va Farg'ona aholisining murakkab madaniy aloqalarini ko'rsatadi. Bu topilmalar hududdagi dehqon, chorvador va hunarmandlar o'rtasida mavjud iqtisodiy va madaniy integratsiya jarayonlarining dalilidir. Qang'li qabilasi Toshkent va Farg'ona hududlarida nafaqat harbiy-siyosiy rol o'ynabgina qolmay, balki madaniy va iqtisodiy aloqalarni rivojlantiruvchi kuch sifatida ham ko'rsatilgan. Ular dehqon va hunarmandlar bilan muntazam savdo va madaniy munosabatda bo'lgan, bu esa yangi etnik birliklar yuzaga kelishida muhim omil bo'lgan.[3; 98-110-b.]

Yakubovskiy asarida Toshkent va Farg'ona vodiysida doimiy xo'jalik faoliyati, ijtimoiy qatlamlarning o'zaro iqtisodiy va madaniy aloqalari, shuningdek qabilalararo integratsiya jarayonlari o'zbek etnogenezining muhim asoslari sifatida ko'rsatilgan. Bu hududlardagi qadimiy hayot shakllari bugungi o'zbek millatining shakllanishiga xizmat qilgan.

Toshkent va Farg'ona vodiysi qadimdan yuqori darajadagi madaniy taraqqiyotga erishgan mintaqa bo'lib, bu hududlarda shakllangan ijtimoiy qatlamlar — dehqonlar, chorvadorlar va hunarmandlar — o'zaro madaniy, iqtisodiy va siyosiy aloqalari orqali yirik etnik tizimlarning asosiy omillaridan biriga aylangan. Arxeologik va tarixiy tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, bu aloqalar O'rta Osiyodagi eng qadimiy etnoslar va ularning shakllanish jarayonida hal qiluvchi rol o'ynagan. Markaziy Osiyoda o'tkazilgan arxeologik qazilmalarda, xususan Farg'ona vodiysi va Toshkent atrofidagi manzilgohlar — Eski Marg'ilon, Dalvarzintepa, Shaxruxiya kabi joylarda o'zlashtirilgan dehqonchilik madaniyatining chuqur ildiz otgani qayd etilgan. Bu dehqonchilik xo'jaliklari sug'oriladigan yerlar asosida tashkil etilgan bo'lib, ularda ijtimoiy mehnat taqsimoti aniq ko'rinishga ega bo'lgan. Mehnat taqsimoti va ixtisoslashuv natijasida doimiy aloqalar yuzaga kelgan, bu esa ijtimoiy qatlamlar o'rtasida o'zaro bog'liqlikni kuchaytirgan.

Hunarmandchilik markazlarining shakllanishi ham mazkur hududlarda etnik birlashuvlarga asos bo'lgan asosiy omillardan biri sifatida e'tirof etiladi. Keramika, metallurgiya, to'quvchilik va boshqa hunar turlari aynan Farg'ona va Toshkent vohalarida yuqori darajada rivojlangan. Hunarmandchilik mahsulotlarining tahlili shuni ko'rsatadiki, ular ichki bozorlar bilan bir qatorda tashqi savdo yo'llari orqali ham tarqalgan. Savdo orqali madaniy elementlar bir hududdan boshqasiga o'tgan, bu esa umumetnik madaniy kodning shakllanishiga olib kelgan. Toshkent va Farg'ona vohalarining ijtimoiy hayotida chorvador guruhlarning roli ham alohida e'tiborga loyiq. Bu guruhlar tog' etaklari va yaylovlarda joylashgan bo'lib, ko'chmanchi hayot tarzini olib borgan. Ularning dehqon va hunarmandlar bilan iqtisodiy va siyosiy munosabatlari qat'iy tizim asosida shakllangan bo'lib, mahsulotlar almashinuvi, qo'shma xo'jalik yuritish shakllari va nikoh aloqalari orqali amalga oshirilgan. Bu esa madaniy aralashuv va barqaror aloqa tizimini vujudga keltirgan. Ko'chmanchi aholi va dehqonlar o'rtasidagi aloqalar ayniqsa Qang'li qabilasi faoliyati orqali yaqqol ko'rinadi. Bu qabila o'zining harakatchanligi, harbiy salohiyati va savdo yo'llariga egaligi bilan dehqonchilik markazlari bilan aloqalarni o'rnatgan. Qang'lilar orqali chorvachilik mahsulotlari dehqonlarga yetkazilgan, dehqonlar esa ularning ijtimoiy-iqtisodiy hayotini qamrab olgan madaniy unsurlar bilan ta'minlagan.[4;54-67-b.]

Arxeologik topilmalarda qayd etilishicha, Toshkent vohasidagi Qang'li yodgorliklari hunarmandchilik va chorvachilik an'analarini o'zida mujassamlashtirgan. Bu esa ularning dehqonlar bilan doimiy aloqada bo'lganligini va ushbu madaniy tizimga integratsiyalashganini ko'rsatadi. Farg'ona vodiysida esa Qang'li izlari hunarmandchilik va harbiylashtirilgan ijtimoiy guruhlar shaklida namoyon bo'lgan. Mazkur madaniy, ijtimoiy va iqtisodiy aloqalar uzoq tarixiy davrlar davomida qatlamlashib borib, umumetnik birlikning shakllanishiga zamin hozirladi. Bu jarayonda Toshkent va Farg'ona vohalari o'zbek xalqining asosiy ajdodlari shakllangan markazlardan biri bo'lgan.

Ushbu faktlar ijtimoiy qatlamlar — dehqon, chorvador va hunarmandlarning o'zaro munosabatlari nafaqat xo'jalikda, balki etnik ong va umumiy madaniyatning shakllanishida ham asosiy omil bo'lganini ko'rsatadi.[5; 45-59-b.]

Toshkent va Farg'ona vodiysi qadimiy dehqonchilik va hunarmandchilik markazlaridan biri bo'lib, bu hududlardagi iqtisodiy va madaniy aloqalar etnik shakllanish jarayoniga bevosita ta'sir ko'rsatgan. Arxeologik, etnografik va tarixiy izlanishlar asosida aniqlangan ushbu hududlarning rivojlanish dinamikasi Masson tomonidan chuqur tadqiq etilgan bo'lib, bu asarlar etnogenez masalasida muhim nazariy asosni tashkil etadi. Farg'ona vodiysi va Toshkent atrofi neolit davridan boshlab doimiy yashash uchun qulay bo'lgan, suv bilan ta'minlangan tekisliklar va daryo bo'ylarida joylashgani tufayli bu yerda dehqonchilik madaniyati barvaqt shakllana boshlagan. Masson tomonidan tahlil etilgan manbalarda qadimgi yer haydash an'analari, sug'orish tizimlari va urug'-qabila asosidagi jamoaviy mehnat shakllari ochib berilgan. Bu shakllar o'zbek xalqining agrar qadriyatlari va ijtimoiy hayotining ildizlari sifatida muhim ahamiyatga ega. Toshkent vohasida joylashgan qadimiy manzilgohlarda Masson kuzatgan madaniy qatlamlar ichida hunarmandchilik mahsulotlari — xususan, sopol idishlar, bronza qurollar, tangalar va to'quv anjomlari — mavjud bo'lib, ular bu hududda ixtisoslashgan hunar turlarining rivojlanganini ko'rsatadi. Ushbu ishlab chiqarish tarmoqlari shahar markazlari va qishloqlar o'rtasida bozor aloqalarini shakllantirgan. Hunarmandchilik orqali sodir bo'lgan madaniy aloqalar — naqshlar, shakllar va texnologiyalarning o'zaro almashuvi — umumetnik madaniyatning shakllanishiga turtki bergan.[6; 100-110-b.]

Farg'ona vodiysi va Toshkent oralig'ida joylashgan yaylov zonalarida ko'chmanchi chorvadorlar faoliyat yuritgan. Masson asarlarida bu guruhlarining harakati va makonlashuvi asosida savdo yo'llarining shakllanishi, resurslar almashinuvi va ijtimoiy muloqotlar haqida batafsil ma'lumotlar mavjud. Chorvadorlar va dehqonlar o'rtasidagi o'zaro hamkorlik — ozuqa, jun, yog' mahsulotlari va qishloq xo'jaligi mahsulotlarining ayirboshlanishi — hududiy barqarorlikni ta'minlagan. Bu holat, ayniqsa, Qang'li kabi yirik chorvador qabilalar misolida aniq ko'zga tashlanadi.

Qang'li qabilasining Farg'ona vodiysidagi faoliyati chorvachilik asosida bo'lishiga qaramay, ularning shahar atrofi dehqonlari bilan mustahkam aloqalar o'rnatgani aniqlangan. Masson tomonidan keltirilgan arxeologik topilmalarda Qang'li izlari dehqonchilik manzillari bilan kesishadi. Bu esa, Qang'lilar nafaqat chorvador, balki ijtimoiy-iqtisodiy munosabatlar vositachisi sifatida ham etnik tizimning ajralmas qismiga aylanganini ko'rsatadi.[7; 220-235-b.]

Masson tahliliga ko'ra, Toshkent va Farg'ona vohalarida yuzaga kelgan ko'p qatlamli madaniyatlar, ayniqsa dehqon va chorvador jamoalarning doimiy aloqasi natijasida shakllangan umumiy til, urf-odat va xo'jalik shakllari orqali bir butun etnosni vujudga keltirgan. Bu jarayon uzoq davr mobaynida shakllangan bo'lib, ayni vaqtda o'zbek xalqining tarixiy ildizlarini chuqur aks ettiradi. Ushbu faktlar Toshkent va Farg'ona vodiysi ijtimoiy qatlamlarining madaniy, xo'jalik va siyosiy hayoti orqali o'zbek xalqi etnogenezida tutgan markaziy o'rnini ochib beradi.

Toshkent va Farg'ona vodiysi o'rta asrlar Sharqining muhim siyosiy, madaniy va iqtisodiy markazlaridan biri bo'lgan. Bu hududlar nafaqat yirik shaharlar, balki etnik tarkibning shakllanishiga asos bo'lgan ijtimoiy-iqtisodiy munosabatlar, hunarmandchilik va dehqonchilik tizimlari bilan ajralib turgan. Bartold tomonidan olib borilgan chuqur ilmiy izlanishlar aynan shu jihatlarni ochib beradi.

Toshkent va uning atroflarining qadimiy davrlardan boshlab markaziy yo'llar kesishgan joyda joylashganini, bu esa doimiy etnik aralashuv, savdo-sotiq va madaniy almashinuvga

sabab bo'lganini alohida ta'kidlaydi. Toshkent shahri Markaziy Osiyoning shimoliy chegarasida joylashgani tufayli ko'chmanchi turkiy qabilalar va o'troq dehqon-hunarmand xalqlar o'rtasida vositachilik rolini bajargan. Bu holat, Bartold ta'riflaganidek, aynan etnik shakllanish jarayoniga xizmat qilgan.

Bu hududda qadimdan dehqonchilik madaniyati yuqori darajada bo'lganini, aholining asosan sug'oriladigan yerlar bilan shug'ullangani, hunarmandchilik va bozor aloqalari rivojlanganini ko'rsatadi. U vodiyni strategik joylashuvi tufayli turli etnik guruhlar — turkiy, eroniy va mo'g'ul unsurlarining bu yerda o'zaro aralashganini ilmiy asosda izohlaydi. Bunday aralashuv esa yangi etnik birliklarning — jumladan, o'zbek xalqining shakllanishida muhim omil bo'lgan. Toshkent va Farg'ona o'rtasidagi aloqalar, ayniqsa, Qang'li kabi chorvador qabilalarning migratsiyasi va ular bilan o'troq aholining o'zaro ta'siri orqali kuchaygan. Bartold tarixiy manbalar asosida bu qabilalarning siyosiy harakati va ijtimoiy roli haqida ma'lumot beradi. Aynan Qang'li qabilasi orqali cho'l va dasht hududlaridagi harakatchan guruhlar bilan vo'ha aholisining integratsiyasi yuz bergani ko'rsatiladi. Natijada, Bartold ta'kidlaganidek, Farg'ona va Toshkentdagi ijtimoiy-iqtisodiy tizimlar bu aralashuv orqali yanada murakkab va boy etnik tuzilmaga ega bo'lgan.[8; 140-150-b.]

Bartold Toshkent va Farg'onani turli bosqinlar davrida ham barqaror madaniy va siyosiy markaz sifatida saqlanib qolgan hudud sifatida ko'rsatadi. Shu sababli, bu ikki hududda vujudga kelgan etnomadaniy tizim, uning ichida chorvador, dehqon va hunarmand qatlamlarining tutgan o'rnini, o'zbek xalqining tarixiy shakllanish jarayonida tayanch asoslardan biri bo'lgan.

O'zbekiston xalqining etnogeneziga doir ilmiy izlanishlar orasida N.A. Sattorovning ishlari alohida o'rin tutadi. Uning asarlari asosan o'zbek xalqining shakllanishida mahalliy ijtimoiy qatlamlar – dehqonlar, chorvadorlar va hunarmandlarning o'zaro munosabatlari, shuningdek, qadimiy qabila tuzilmalarining integratsion jarayonlariga bag'ishlangan. Qadimgi va o'rta asrlar davrida Turkiston hududida yashagan qabilalarning tarixiy taraqqiyoti, ularning madaniy merosi, etnik tarkibdagi o'zgarishlar va o'zaro aralashish jarayonlariga ilmiy asoslangan yondashuvni taklif etadi. U o'zining tadqiqotlarida Toshkent va Farg'ona vodiysi kabi strategik hududlarni muhim etnik shakllanish maydonlari sifatida qayd etadi. Ayniqsa, bu hududlarda turli ijtimoiy qatlamlar vakillari – dehqonlar, hunarmandlar, ko'chmanchi chorvadorlar o'rtasidagi ijtimoiy-iqtisodiy va madaniy aloqalar xalqning shakllanishiga bevosita ta'sir ko'rsatgan deb hisoblaydi. Sattorov o'z tadqiqotlarida yozadi: "Etnoijtimoiy birliklar uzoq davom etgan tarixiy harakatlar, migratsiyalar va mahalliy muhitga moslashuv asosida shakllanadi. Aynan shunday holat Farg'ona vodiysi va Toshkent vohasida yuz bergan." Ushbu yondashuvda u o'zbek xalqining shakllanishini oddiy qabila birlashmasi emas, balki murakkab madaniy va iqtisodiy munosabatlarning natijasi sifatida ko'radi. Ushbu yondashuv Toshkent va Farg'onadagi qabilalarning o'zaro uyg'unlashuvi, savdo-madaniy aloqalar orqali bir millatga birlashganligini ilmiy asoslashga xizmat qiladi. Ayniqsa, Qang'li kabi tarixiy qabilalarning ijtimoiy hayotdagi o'rnini va ularga xos mehnat shakllari (masalan, sug'orma dehqonchilik va chorvachilik) bu jarayonda asosiy ko'rsatkichlardan biri bo'lib xizmat qilganini Sattorov o'z tadqiqotlarida ko'rsatadi.[9; 60-70-b.]

O'zbek xalqining shakllanishida mintaqaviy ijtimoiy-iqtisodiy munosabatlarning o'rnini juda katta bo'lib, bu jihatlar professor Sharipov tomonidan olib borilgan ilmiy izlanishlarda chuqur yoritilgan. U Toshkent va Farg'ona vodiysi hududlarini qadimdan dehqonchilik va

hunarmandchilik rivojlangan joylar sifatida ko'rib, bu holatning etnik shakllanish jarayoniga bevosita ta'sir ko'rsatganini asoslab bergan.

Vohalarda yashovchi o'troq dehqonlar va hunarmandlarning turmush tarzi, iqtisodiy faoliyati, diniy qarashlari va urf-odatlari haqida batafsil ma'lumot beradi. Ularning ko'chmanchi qabilalar bilan doimiy aloqa qilgani, ayniqsa Qang'li, Qipchoq, Nayman kabi qabilalar bilan siyosiy va madaniy integratsiyaga kirgani etnogenezning muhim komponenti sifatida ko'riladi. Bu yondashuv orqali u o'zbek xalqining ko'pqirrali, turli ijtimoiy qatlamlar aralashuvi natijasida vujudga kelganligini isbotlaydi.

Sharipov yozadi: "Toshkent vohasi qadimdan hunarmandchilik va savdo markazi sifatida nafaqat iqtisodiy, balki madaniy birliklarni shakllantirishda ham muhim rol o'ynagan." Bu fikr mintaqadagi ijtimoiy qatlamlar — ya'ni dehqon, chorvador va hunarmandlarning o'zaro aloqalari orqali qanday qilib o'zbek xalqining umumiy madaniy qiyofasi shakllanganini ko'rsatadi. Farg'ona vodiysi ham xuddi shunday jarayonlarning maydoni bo'lib, u yerda qadimdan mavjud bo'lgan irrigatsion dehqonchilik tizimi va mustahkam ijtimoiy tuzilma asosida barqarorlik shakllangan. Sharipov bunday barqarorlikni aynan mahalliy aholining doimiy ishlab chiqarish faoliyati, urf-odatlari, va tashqi kuchlar bilan bo'lgan aloqalarning uyg'unligida ko'radi. Qang'li kabi qabilalar bu uyg'unlikda alohida rol o'ynagan, chunki ular o'z harakatchanligi orqali har ikki vohada ham muhim vositachilik qilgan. Sharipov Toshkent va Farg'onani tarixiy-etnik nuqtayi nazardan o'rganar ekan, bu ikki hududda vujudga kelgan ijtimoiy qatlamlarning barqarorligi va madaniy merosi o'zbek xalqining etnik yodgorligida asosiy manbalardan biri bo'lganini ilmiy dalillar bilan asoslaydi. Shuningdek, u bu hududlardagi etnik va ijtimoiy jarayonlarning Markaziy Osiyo tarixidagi umumiy etnogenez jarayoni bilan chambarchas bog'liq ekanini ham ko'rsatadi.[10; 33-39-b.]

O'zbek xalqining etnik shakllanishida ishtirok etgan ko'plab qabilalar orasida Qang'li qabilasi alohida e'tiborga loyiqdir. Arxeologik, tarixiy va etnografik manbalar ushbu qabilaning Markaziy Osiyo hududlaridagi, ayniqsa, Toshkent va Farg'ona vodiylaridagi ahamiyatini ko'rsatadi. Qang'lilar qadimda O'rta Osiyo, xususan, Sirdaryo bo'yi, Farg'ona va Toshkent atrofida yashab, bu hududlardagi dehqonchilik, chorvachilik va hunarmandchilik bilan shug'ullanib kelgan.

Arxeolog A.N.Bernshtam o'z tadqiqotlarida Qang'li qabilasining Sirdaryo bo'yidagi faoliyati va ularning boshqa qabilalar bilan aloqalarini keng ko'lamda yoritadi. Uning fikricha, Qang'lilar Xitoy, Xorazm, So'g'd, Baqtriya va boshqa mintaqalar bilan savdo-iqtisodiy aloqalar olib borgan. Bu esa ularning ijtimoiy-iqtisodiy tizimda muhim o'rin egallaganini ko'rsatadi. Bundan tashqari, Yu.N.Masson ham Qang'li qabilasining Toshkent va Farg'ona vodiylarida milodiy I ming yillikda yashaganligini tasdiqlaydi va ularning qishloq xo'jaligi va hunarmandchilikdagi roli haqida yozadi. Masson arxeologik topilmalar asosida Qang'li aholisining sopol buyumlar yasash, metallga ishlov berish, kulolchilikda yuqori darajaga yetganini qayd etadi. Ayniqsa, Qang'li yodgorliklaridan topilgan o'choqlar, tokchalar va qozonxona izlari ularning yuqori darajadagi turmush tarzi va maishiy madaniyatidan dalolat beradi. Qang'lilar, ayniqsa, Farg'ona vodiysida yashagan boshqa qabila va xalqlar bilan o'zaro madaniy almashinuvda bo'lgan. Ularning madaniy qatlamlariga oid topilmalar mahalliy etnik guruhlar bilan aralashib ketganlikni ko'rsatadi. Bu esa Qang'li qabilasining o'zbek xalqining shakllanishida faqat genetik emas, balki madaniy va ijtimoiy omil sifatida ham muhim rol o'ynaganini ko'rsatadi. Qang'li qabilasi ko'chmanchi va yarim-ko'chmanchi hayot tarzini olib

borgan bo'lsa-da, ular orasida dehqonchilik va hunarmandchilik faoliyati ham rivojlangan. Asosiy iqtisodiy faoliyat chorvachilik bo'lsa-da, ular sug'oriladigan yerlarda arpa, bug'doy kabi ekinlarni yetishtirganlar. Bu esa ularning madaniy taraqqiyotga katta hissa qo'shganidan dalolat beradi. Shu sababdan ham ular nafaqat etnik tarkib, balki iqtisodiy va madaniy jihatdan ham o'zbek xalqining etnogenez jarayonida faol qatnashgan.

Xulosa. Ushbu maqolada Toshkent va Farg'ona vodiylarida yashagan dehqon, chorvador va hunarmand aholi qatlamlarining o'zaro madaniy, ijtimoiy, siyosiy va iqtisodiy aloqalari o'zbek xalqining etnogenez jarayonida naqadar muhim rol o'ynagani ilmiy manbalar asosida chuqur tahlil qilindi. Ayniqsa, Qang'li qabilasining ushbu jarayondagi o'rni alohida ko'rsatildi. Asqarov, Yakubovskiy, Bernshtam, Masson, Bartold va Sattorov kabi olimlarning asarlari orqali Qang'lilarning Farg'ona va Toshkent vodiylaridagi faolligi, mahalliy aholi bilan o'zaro aloqalari, xo'jalik madaniyatida tutgan o'rni, siyosiy va madaniy jarayonlarga ta'siri yoritib berildi. Maqolaning yangiligi shundaki, unda Qang'li qabilasi o'zbek xalqining etnik shakllanishida nafaqat biologik yoki genetik omil sifatida, balki ijtimoiy-iqtisodiy, siyosiy va etno-madaniy markaz sifatida baholandi. Shu orqali ularning Toshkent va Farg'ona vodiylarida muhim strategik va madaniy pozitsiyada bo'lgani ilmiy jihatdan asoslab berildi. Aynan ushbu yondashuv hozirgacha ilmiy adabiyotlarda to'liq ochilmagan bo'lib, maqola bu jihatdan yangicha yondashuvni taklif qiladi. Qang'li qabilasining tarixiy manbalarda ko'rsatilgan dehqonchilik, hunarmandchilik va chorvachilik faoliyati, boshqa etnik guruhlar bilan integratsiyasi ularning o'zbek xalqining shakllanishida muhim ijtimoiy va madaniy vosita bo'lganini isbotlaydi. Bu esa bizga etnogenez jarayoniga faqat nasl-nasab nuqtayi nazaridan emas, balki tarixiy-sivilizatsion va madaniy-iqtisodiy asosda yondashish zarurligini ko'rsatadi. Kelgusida bu boradagi tadqiqotlarni yanada chuqurlashtirish, Qang'li qabilasining arxeologik yodgorliklarini kompleks o'rganish, ularning material madaniyati va ijtimoiy tuzilmasini zamonaviy usullar bilan tahlil qilish dolzarb vazifalardan biri hisoblanadi. Shuningdek, Toshkent va Farg'ona vodiylarida yashagan boshqa etnik guruhlarining Qang'lilar bilan bo'lgan aloqalarini tahlil qilish orqali o'zbek xalqining shakllanishi haqidagi ilmiy tasavvurlar yanada boyitilishi mumkin.

Adabiyotlar/Литература/References:

1. Asqarov A. Tarixning ochilmagan sahifalari. – Toshkent: O'zbekiston, 2007. [1; 75–85-betlar]
2. Asqarov A. O'zbek xalqining etnik tarixi. – Toshkent: Sharq, 2015. [2; 120–130-betlar]
3. Якубовский А. Ю. Очерки по истории Средней Азии (эпоха феодализма). – Москва-Ленинград: АН СССР, 1953. [3; 98–110-страницы]
4. Бернштам А. Н. Социально-экономические отношения в древней Фергане // Труды Института истории материальной культуры. – Ленинград, 1947. [4; 54–67-страницы]
5. Бернштам А. Н. Кангуйская проблема. – Ташкент: Фан, 1959. [5; 45–59-страницы]
6. Массон М. Е. Древности Ташкента. – Ташкент: Фан, 1958. [6; 100–110-страницы]
7. Массон В. М., Массон М. Е. История Узбекистана. – Ташкент: Фан, 1968. [7; 220–235-страницы]
8. Бартольд В. В. Сочинения. Т. 2, ч. 1. Туркестан в эпоху монгольского нашествия. – Москва: Наука, 1963. [8] 140–150-страницы]
9. Sattorov A. O'zbek xalqi etnogenezi va qadimgi turkiylar. – Toshkent: Fan, 2018. [9; 60–70-betlar]
10. Sharipov H. Qang'li qabilasi va uning tarixi // Tarix va Haqiqat jurnali, №3. – Toshkent, 2016. [10; 33–39-betlar]

11. Xayitmetov A., Sodiqov A. O'zbek xalqining shakllanishi tarixi. – Toshkent: O'qituvchi, 1990. [11; 150–160-betlar]

SCIENCEPROBLEMS.UZ

IJTIMOIIY-GUMANITAR FANLARNING DOLZARB MUAMMOLARI

№ 6 (5) – 2025

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО- ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

“Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari” elektron jurnali 2020-yil 6-avgust kuni 1368-sonli guvohnoma bilan davlat ro'yxatiga olingan.

Muassis: “SCIENCEPROBLEMS TEAM”
mas'uliyati cheklangan jamiyati

Tahririyat manzili:

100070. Toshkent shahri, Yakkasaroy tumani, Kichik Beshyog'och ko'chasi, 70/10-uy. Elektron manzil:

scienceproblems.uz@gmail.com

Bog'lanish uchun telefon:

(99) 602-09-84 (telegram).